

דורש הלכות המצוות ורגילות וצריכו' לכל אדם לידע אותן בלשון
שמינים הנשים וע"ה מידי שבת בשבתן. ^{אוצר החכמה}

פרק ב'

א מי (*רמב"ם מגמ' קדושין כ"ט) שלא לימדו אביו תורה חייב
ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר *ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם
זו מ"ע של ת"ת על כל אדם לעצמו ללמוד כל התורה שנכתב ושבע"פ
כולה כמשנ"ת למעלה שנאמר כל המצוה וגו'. וכשלומד לעצמו כשיגדיל
ויכיר ויוכל ללמוד. אזי לא ילמוד תחלה כל המקרא ואח"כ כל המשנה
ואח"כ התלמוד כמשנ"ת למעלה בנערים שאין יכולין ללמוד משנה
ותלמוד בתחלה כי זה שיכול אינו רשאי לעשות כן כי (גמ' שם ל')
מי יודע כמה יחיה לפיכך חייב הוא (*רמב"ם) לשלש זמן למידתו
שבכל יום ויום שלישי במקרא שלישי במשנה *שהן הלכות פסוקות
בלי מעמים שבכל המשניות * וברייתות וסימרות האמוראים (*פע"ח)
*שהן פירוש התרי"ג מצות שבתורה בכל תנאיהם ודקדוקיהם *ודקדוקי
סופרים. ובזמן הזה גם הלכות פסוקות של פסקי הגאונים הפוסקים
כמו הטור והש"ע והגהותיו בכלל משנה (ע' ח"מ סי' כ"ה ובאורי' שם
ס"ק כ"ב וד' *מ"ז ע"ב) יחשבו. (א) ושליש בתלמוד המבאר מעמי

קונטרס אחרון

(א) ושליש בתלמוד המבאר כו' הגה *הרמב"ם שהעתי' לשונו *בש"ע
עשה עיקר התלמוד להבין דבר מתוך דבר
ולדמות דבר לדבר כמ"ש ובשלש אחרים מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר
ועוד כלל בכלל התלמוד לידע מקור ההלכו' במדות שהתורה נדרשת בהן

מראי מקומות והערות

רמב"ם : הת"ת ס"א ה"ג.
ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם : דברים ה, א.
רמב"ם : שם ה"א ו"ב.
שהן הלכות פסוקות בלי מעמים : ע"ל ס"א ס"א וש"ג.
וברייתות : רש"י סוכה כה, א ד"ה משנה. וראה סנהדרין לג, א.
פע"ח : בשער הנהגת הלימוד.
שהן פירוש התרי"ג מצות : ראה ברכות ה, א והמצוה זו משנה, והקדמת
הרמב"ם לסי' יד החוקה ולפי המשניות.
ודקדוקי סופרים : ראה מגילה יט, ב.
מ"ז ע"ב : אולי צ"ל : מ"ח ע"ב (בסוסו).
הרמב"ם : הת"ת ס"א ה"א י"ב.
בש"ע : יו"ד סי' רמו ס"ד.

קונטרס אחרון

1927

אוצר החכמה

ולא ס"ל כפרש"י שעשה עיקר התלמוד לידע טעמי ההלכו' התלויים בסברא שהיו נותנים טעם לדברי המשנה כו' ע"ש בברכות דמ"ז ע"ב ובסוטה דכ"ב ע"א ד"ה ולא שימש ת"ח ללמוד סברת כו' ע"ש וע"ש בד"ה שמורין הלכה כו' דכיון דאין יודעים כו'. ואזיל הרמב"ם לשיטתו שחיבר ספרו משנה תורה בלי נתינת טעמים להלכות כלל ועשאו להורות מתוכו לבדו כמ"ש בהקדמתו שם שלא יצטרך אדם לחיבור אחר בעולם כו' שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ כו'. דלא כמ"ש המע"מ בהקדמ' למי שבקי (בספרי) בחדרי התלמוד תחלה כו' ובתשוב' לא כ"כ אלא לשואל סדר הלימוד בקביעות למי שתורתו אומנתו ולא לענין הורא' כלל ע"ש ובהקדמתו לס' המצות אזכור שרש תצא ממנו השאלת כו' והא דהמורין הלכה מתוך משנתם הם מבלי עולם ס"ל לרמב"ם כאידך טעמא בפירש"י שם דיש משניות הרבה דיחידאה היא ולית הילכתא כו' והיינו במשניות דוקא משא"כ חיבורו שחיברו מתוך מסקנת התלמוד. והרא"ש שכתב בתשובה כלל ל"א סימן ט' כל המורים מתוך דברי הרמב"ם כו' טועים כו' סבור שמבין כו' אינו מבין דבר לאשורו כו' אני מבין כו' אינני מבין כו' ס"ל כטעמא קמא בפרש"י שמדמין לה כו'. וכן היה המעשה בתשובת הרא"ש שלא הבין השואל כוונת הרמב"ם כלל ומה"ט אסור להורות אפילו דבר שנראה להמורה שהוא מפורש בפירש בחבורו כי שמא טועה בדמיונו וכ"מ בפרש"י שם ד"ה ולא שימש כו' רשע הוא שאין תורתו על בודייה כו' ולזה נתכוין הרא"ש הובאה ברי"ו נ"ב סו' ח"ה כל מעשה שבא אינו בגמרא כו' ר"ל שזו המעשה שבאה לפני המורה לא באה היא בעצמה ממש לפני חכמי הגמרא ואף שהמורה רואה מעשה *בזו ממש נפסק עליה בגמרא שמא יש איזה חילוק ביניהם נעלם ממנו ולא ידע וכ"ש במורה מתוך חיבור הרמב"ם שהוא בלי טעמים לגמרי. ומ"ש רי"ו שם ונ"ל דאם הוא פשוט במשנה או בגמרא כו' אזיל לטעמיה שחיבר *חיבור הרמב"ם בלי טעמים כלל ועשאו ג"כ להורות מתוכו לבדו לכל מי שירצה לסמוך עליו ולא ירצה לטרוח לעיין במקור דין כמ"ש בהקדמתו להועיל הגדולים אם ירצו לעיין כו' ובסוף הקדמתו לספר מישרים כתב בהדיא הן שירצה לסמוך על הדין הכתוב בספר כו'. ולפירש"י וסיעתו גחלק התלמוד לב' חלקים כדפרש"י ספ"ה דאבות החילוק שבין ט"ו לתלמוד לבן ארבעים לבינה להבין דבר מתוך דבר וכו' וז"ש רש"י בשבת דס"ג ע"א ד"ה ליגמר אינש כו' לכולהו טעמיה כולהו דוקא דהיינו עמקי הטעמים אבל *עם הפשוט של ההלכות ידע רב כהנא דהא ידע מ"ט דר"א דכתיב כו' וכדפרש"י שם ד"ה והדר וכו' (ה"ז מסיר ד"ת כו') עבמ"ש בפ"ג.

מראי מקומות והערות

בזו : בשאר הדפוסים : כזו.

חיבור הרמב"ם : בשאר הדפוסים : חיבורו כהרמב"ם.

עם : בשאר הדפוסים : טעם.

7

שנת, וכצ' מסופק בחיזה יום יגלחנו האם להקדים לעש"ק, והספק שלו היות בתשובת ערוגת הכווס א"ח ס' ר"י מציא שיש חיזה קפידא שלא לגלח קודם ג' שנים.

הנה ראיתי תשובת הגה"ק ערוגת הכווס בפנים וראיתו מאיסור ערלה דמדרש מדמה ג' שנים הראשנים של הילד לאיסור ערלה ובשנה הרביעית יהי' כל פריו קודש הלולים לה' בחינוך קדוש להלל ולשבח.

ובאמת לא ידעתי מה ראוי מזה דהא בערלה גופא קי"ל דמשכחת פחות מג' שנים דאם נטע מ"ה יום לפני ראש השנה בט"ו מנ"א עד ר"ה שנה ראשנה ועוד ב' שנים ולר"ך לחכות רק עד ט"ו בשבט אעפ"י שהוא הרבה פחות מג' שנים כמבואר יו"ד ס' רל"ד ס"ד ובפוסקים מש"ס פ"ק דר"ה, - איברא י"ל דהנה"ק עה"כ הביא מערלה דפעמים צענין ג' שנים שלמות כשנטע פחות ממ"ד יום לפני ר"ה כידוע בהלכה, אמנם יתכן שהנה"ק ז"ל ידע שיש מנהג כזה לחכות דוקא עד ג"ש שלמים מפי חסידים ואנשי מעשה, אבל כדון דידי' לגלחו כבר מעש"ק פשיטא דאין להחמיר למעשה.

והרני מברכו ואת בנו היקר בכט"ס, ידידכם, מצפה לרחמי ה'.

סימן רז

בזה, שלהי חודש ניסן תשוב לפ"ק.

כבוד ידידינו ההג' היקר מוכח הרבים במסיני ר' אברהם יצחק הופמן שליט"א, בעיה"ק ירושת"ז.

אחדשה"ט וש"ת בכבוד.

קבלתי מכצ' כו"כ מכתבים צענין חיזוק לימוד הכ"ך ודקדוק לשון הק' בדורינו, ולא השבתי ע"ז מאותו טעם שכ' הגר"י שפירא שליט"א כי כבר קבעו לנו גאוני דיקים קדם דרך סלולה בזה, ופשוט להלכה דאעפ"י שאמר ר"א בצרכות כ"ח ע"כ מנעו בניכם מן ההגיון, שלא להרגיל במקרא יותר מדאי מאוס דמשכח ע"כ בפרש"י היינו יותר מדאי, אבל רוב יסודי המקרא נמדת המספיק לנו חייבים, וכבר ידוע שאעפ"י שמרן הח"ס זי"ע בדרוש המפ"ס' בשלח בדרשת הח"ס מחזק מאד דרך הלמוד לעשות עיקר לימוד מש"ס ותורה שבע"פ ורק אח"כ יסודי המקרא, ככל זאת ידוע מאד שמרן זי"ע וגדולי תלמידיו היו בקיאים עמומים בתנ"ך ובפרט גאון ישראל המהר"ם שיק זי"ע כאשר קבלתי לאמנה, ומור"ד הגאון החסיד מרא דכולא תלמודא ר' שמעון הלוי מזעליחא זי"ע הי"ד מלובלין הי' ידוע כל התנ"ך כלורתו צע"פ באופן מנהיל, ומה אחר"ך בדבר שמקובל אלל כל גדולי

ישראל אלא שמקלתם הסתירו ידיעתם בתנ"ך ודקדוק הכנ"ך עכ"פ לדיעת התורה מחשש שדבר זה יחזק האפיקורסים והמינים שאחזו לפנים בתנ"ך ודקדוק ועי"ז פקרו עוד יותר, אבל עלם הנור"ך גם בחלק זה של תורה"ק לא להסכמתינו לרי"ך. והרני דושי"ת ומברכו בכט"ס, מצפה לרחמי ה'.

סימן רח

תורה תהמה

בזה, ג' שבת תשוב לפ"ק.

כבוד ההג' היקר כש"ת מוה"ר אהרן ישעי' שכטר שליט"א משגיח רוחני בישיבת יחל ישראל חיפה.

אחדשה"ט וש"ת באהבה,

אשר שאל צענין היכל ישיבה שלומדים בו הכתורים בני הישיבה וישנם כמובן קדרים קבועים חק ולא יעבור, ויש קרוב מאד בלוחו בנין בית המדרש שמזמן לזמן עורכים בו ברית מילה ושומעים ומרגישים מאד בהיכל הישיבה עשית ושעת הברית אם מחויבים או ראויים בני הישיבה לבטל קדרם ולמודם ליכנס לביה"מ להיות ממשחתפי מלות בריתו של א"א. לדידי פשוט שאינם חייבים וגם אינם ראויים לבטל מלמודם, והוא ע"פ ש"ס מו"ק ט' ע"כ כתיב פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכונן (משלי ד') וכ' אורה חיים פן תפלט (משלי ה') ופן תפלט היינו שהתורה קדמה לכל דבר, ומשני כאן במלוא שאפשר לקיים ע"י אחרים, וכאן בחי אפשר לקיים ע"י אחרים, והכי הילכתא דאפשר לקיים ע"י אחרים אין מבטלים, ועיין שם הי' בחי מאירי בזה.

ועיין בירושלמי פ"ט דכלאים ה"א לענין ליות המת דמי שאינו רואה ללאת מביה"מ ללוות לא ילא ואעפ"י שהתם אם רואה ללאת יכול לבטל שאני התם דליות המת הוא כבוד בלתי מוגבל והכל בגדר מלוא כמש"כ גם במאירי מו"ק שם, ועיין ברא"ש כתובות י"ז הביא ירושלמי זה להלכה, והלום ראיתי בק' אלוה"פ אה"ע ס' ק"ד ס"ק ט"ז-י"ז שכ' בשם הגאון הק' מהר"ל כהן מלובלין זי"ע דפשיטא לוי לענין קעודת ברית מילה דהעוסק בתורה פטור מלהשתתף, וכס"ג לענין ברית עלמו דהכל נכנס על גמ' הכל דמועד קטן, ובכז מה ברית עלמו פשוט יותר דאין לרי"ך להשתתף דהרי העומד שם מאד ההלכה אין לו חלק במלוא מלבד מה שמרבה לכבוד ה' הנוכחים למלוא משא"כ בקעודת מלוא שנהנה בעלמו ואעפ"כ פטור, והכל נכנס על גמ' מו"ק הכל ונפקק בשו"ע יו"ד ס' רמ"ז סעיף י"ח ואין להאריך בפשוט.

חודש"ת, ומצפה לרחמי ה'.

התורה שיקיימוה בשעה שאינו מצווה בשאר המצוות שהוא מחוייב בהן דאי אפשר שיבטל את כל מצוות התורה בקביעות בשביל ת"ת שהוא מצוה אחת.

וכך נראה גם במה שהקשינו לעיל למה חייב לבטל סיפור יציאת מצרים כדי לאכול מצה ומרור בליל א' של חג המצות, דכיון דכך הוא מצות התורה שבלילה הזה יקיים כמה מצוות בודאי מצוה עליו לקיים כולן דכך מצותן וא"א ליבטל אחת בשביל חברתה דהלא זמן כולן בלילה הזה ורק במצוה שעוסק בה

במקרה פטור הוא ממצוה אחרת בזמן עשייתה ודו"ק בזה כי פשוט הוא לענ"ד.

ולפי זה נראה פשוט דההולך בדרך ללמוד תורה באמת פטור מן הסוכה ומכל המצוות דהליכה זו מקרה היא ולא גרע משאר המצוות והכשרתן שבהם פטור מן המצוות ולא גרע ההולך ללמוד תורה השקולה כנגד כל מצוות התורה מההולך לקיים מצוה אחרת שפטור מן המצוות ורק העוסק בתורה חייב במצוות כיון שכל זמן ושעה הוא מחוייב בת"ת ודו"ק בזה.

סימן ג

בעיקר מצות תלמוד תורה וזמנה

ביום ובלילה לימוד כלשהו, ובמנחות צ"ט ע"ב מכואר דאפילו לא למד אלא פסוק אחד שחרית ופסוק אחד ערבית קיים מצוה זו ור' יוחנן אמר שם בשם רשב"י דאפילו בקריאת שמע שחרית וערבית יצא יד"ח, משמע לכאורה מזה דאינו מצווה אלא ללמוד דבר אחד ביום ובלילה, אך בודאי זה אינו דהלא פשוט דמצוה על האדם להקדיש כל כחו ואונו לתלמוד תורה ויגיעתה, ורשב"י שאמר דבק"ש שחרית וערבית יצא הוא שאמר בברכות ל"ה ע"ב אדם חורש בשעת

הנה צריך ביאור בהגדרת מצוה זו דתלמוד תורה דלא נתבארה בתורה זמן חיובה דכתבו הרמב"ם בסהמ"צ עשין מצוה י"א והחינוך במצוה תי"ט דמצוה זו נכפלה בתורה כמה פעמים "ולמדתם" "למען ילמדו" "ושננתם" וכו' אך בכל אלו אין שיעור זמן ורק בדברי קבלה (יהושע א') ח"נאמר "לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה" ולא ידענו אם כונת התורה שחייב ללמוד כל היום והלילה או שמא אינו חייב אלא ללמוד

מרי כרוב סיפור ההמון כמה שאירע ומה שהיה ומה הם מנהגי מלך פלוני ואיך היתה סיבת מות פלוני וכו' ואלו קורין אותן החכמים שיחה בטלה והחסידים השתדלו בעצמם להניח זה החלק מן הדיבור" וקשה הלא הוא מבטל מן התורה והרי זה ביטול מצות עשה ולא רק מנהג חסידות, אלא ע"כ דאין בזה גדר ביטול מצות עשה.

והנה שנים מגדולי הדורות דנו בגדר מצוה זו וזמנה הגר"א בשנות אליהו והאור שמח בהל' ת"ת וכל נביא מתנבא בסגנונו, מדברי הגר"א משמע דבאמת יש חיוב גמור מה"ת ללמוד בכל שעה מלבד שעת קיום המצוות ומנהג דרך ארץ שגם היא מצוה, אך יש לעיין בכונתו דדרך ארץ הוי נמי מצוה דאטו רק משום מצוה דוחה דרך ארץ את מצות ת"ת וקשה דכי יש מצוה גמורה בעבודת האדם אף מה שיותר מכדי חייו ופרנסתו ולכאורה מבטל הוא בכה"ג את מצות ת"ת לפשטות דברי הגר"א, אמנם מסגנון האו"ש שם נראה טפי דלאו דוקא משום קיום מצוה אחרת נדחה מצות ת"ת אלא דאין מצוה זו מסויימת בזמן ואינה שוה לכל אחד ואחד, אלא כל אדם מצווה במצוה עצומה זו לפי כחו, תכונת נפשו, וכשרונותיו ואין זה גדר דחוייה שת"ת נדחה מפני מצוה אחרת או מפני דרך ארץ אלא דהתירה התורה לנהוג מנהג דרך ארץ כדרכן של בני אדם דרך הקב"ה הבוחן כליות ולב יודע אם לעקל אם לעקלקלות והוא מישרים ישפוט כל אחד ואחד אם תיכב את התורה ועסק בה בכל כחו ומאודו כפי יכלתו כמבואר.

חרישה וזורע בשעת זריעה וכו' תורה מה תהא עליה וחולק על ר' ישמעאל שאמר הנהג בהם מנהג דרך ארץ הרי דס"ל לרשב"י דאף לדרך ארץ ולפרנסה אין לבטל תלמוד תורה, ועוד דבסוגיא שם משמע דחיוב של ת"ת ללא שיעור והפסק מקרא דלא ימוש למדנו דהלא אמרו שם "ת"ד ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפניך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהם מנהג דרך ארץ" ועל זה חולק ר' שמעון וס"ל דבאמת דברים ככתבן ויש לו לאדם להגות בתורה יומם ולילה ממש, וא"כ סותר לכאורה רשב"י את דבריו בביאור כונת הפסוק "והגית בו יומם ולילה" דבמנחות ס"ל דאין הכונה אלא לתורה כלשהו בבוקר ובערב ובכרכות סובר הוא דצריך ללמוד כל היום וכל הלילה ואף לבטל מנהג דרך ארץ.

ופתרון סתירה זו כבר כתב אור העולם הגר"א בשנות אליהו בריש מסכת פאה, ונראה לבאר תוכן הדברים כך, הנה לכאורה אי אפשר שיהא האדם מצווה לעסוק בתורה בכל רגע ורגע מימי חייו דהלא הקב"ה ציונו בתרי"ג מצוות ומתי יקיימן ועוד דצריך האדם להביא טרף לביתו ולנהוג מנהג דרך ארץ ומלבד כל אלה אין בטבע רוב בני אנוש לעסוק בתורה בלא הפסק ממש וע"כ אין לומר דהמבטל מן התורה רגע מסויים מבטל מצות עשה, פוק חזי מה שכתב הרמב"ם בפ"א ממסכת אבות משנה ט"ז בד"ה החלק הג' "הוא הדיבור הנמאס אשר אין בו תועלת לאדם בנפשו ולא עבירה ולא

ת
א
ת
ום
ית
זה
ום
וט
ינו
מר
מר
עת